

*Ahlakın Metafiziği**

Immanuel Kant

Immanuel Kant (1724-1804), Doğu Prusya'daki Königsberg şehrinde doğdu ve yine orada öldü; tüm hayatını burada özel öğretmenlik yaparak ve 1770'ten sonra yerel üniversitede felsefe profesörü olarak geçirdi. Uzak bir taşra kentinde sakin bir yaşam sürmesine rağmen, henüz yaşarken bir mantıkçı, metafizikçi, teolog ve etik teorisyeni olarak çok büyük bir ün kazandı. En büyük Alman "idealist" filozoflarından ve bireysel tefekkür arayışının ustası olarak kabul edilen Kant, doğal olarak

ahlak tanımına İngiliz Faydacısı Bentham'dan çok daha farklı yaklaşıyordu. Bu fark, başka hiçbir yerde Kant'ın Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi [Grundlegung zur Metaphysik der Sitten] adlı eserinde olduğu kadar belirgin değildir.

İyi niyet hariç, bu dünyadaki hiçbir şey, hatta dünya dışındaki hiçbir şey sınırsız biçimde iyi olarak kabul edilemez.³ Zekâyâ, basirete, hüküm verebilmeye ve nasıl adlandırılırsa adlandırılısın, diğer entelektüel hassalara sahip olmak şüphesiz iyi ve arzulanacak bir şeydir; ayrıca doğal olarak cesaret, kararlılık ve azim gibi niteliklere sahip olmak da birçok açıdan iyi ve arzulanacak bir şeydir ama doğanın tüm bu hassaları onları yönlendiren niyet, diğer bir değişle karakter, iyi değilse kötücül ve can acıtıcı hale gelebilirler. Aynı şey talihin bize verdiği hassalar için de geçerlidir. Kişinin niyeti iyi değilse güç, zenginlik, onur, hatta sağlık ve mutluluk olarak adlandırdığımız, kişinin kendi payına düşenler -genel anlamda esenlik - gururu ve sıklıkla da cüretkârlığı artırır: saf ve iyi niyetlere donanmaktan mahrum edilmiş kişinin refah içinde olması dahi düşünceli ve tarafsız bir gözlemciyi memnun etmez. Bu nedenle, iyi niyet, birinin mutlu olmaya değip değmediğini belirlemenin vazgeçilmez koşuludur.

Bir insanın niyetinin iyi olmasının sebebi, ne niyetin yarattığı sonuçların iyi olması ne de arzuladığı sonuca ulaşabilme yeteneği değildir; iyi niyetli olmanın sebebi, ya kişinin kendinde iyi olması ya da niyet ettiği şeylerin iyiliğidir. İyi niyet dendiğinde sadece iyi şeyler dilemek anlaşılmamalıdır; iyi niyet, kişinin erişebildiği tüm vasıtaları kararlı biçimde kullanmasını içerir ve içsel değeri ne başarıyla artar ne de başarısızlıkla azalır.

(...) Öyleyse aklın gerçek amacı, pratik olduğu veya niyeti etkileyebildiği sürece, kendinde iyi olan bir niyet üretmektir, başka bir şeyin vasıtası olarak iyi bir şey üretmek değildir. Bu niyet tek iyilik veya iyiliğin bütünü değildir, ancak en yüksek iyiliktir ve tüm diğer iyiliklerin koşuludur, mutluluk arzusunun bile. Bu nedenle, ilk ve koşulsuz amacını, yani iyi niyet oluşturmaya devam ettirmek için zaruri olan aklın gelişiminin, en azından bu hayatta, ikinci ve koşullu nesne olan mutluluk elde etmeyi birçok yönden sınırlandıracak veya imkânsız hale getirecek olan doğanın bilgeliğiyle çelişmez.

Kendinde iyi olan ve popüler bilgilere sahip zihinlerin tanıdığı niyet fikrinin bilincine açıkça varabilmek için önce görev fikrini incelemeliyiz. Görev, belirli göreceli sınırlamalar ve engellerle birlikte tanımlanan bir iyi niyet fikrini içerir.

3 Bu ifadeyi Aristo'nun *Nikomakhos'a Etik* adlı eserindeki etik tartışmasıyla karşılaştırınız (sf. 137).

Görevi ihlal etmek anlamına geldiği kabul edilen eylemleri geçiyorum, çünkü bunlar şu veya bu amacın elde edilmesi için ne kadar faydalı olursa olsun, açıkça görevlerden kaynaklanmazlar. Aslında görevle çelişmediği halde, bu eylemle ilgili doğrudan bir eğilimin değil ama bir doğal eğilimin etkisiyle gerçekleştirilen eylemleri de bir kenara bırakıyorum, çünkü bu durumda eylemin görevle çelişip çelişmediğini, görev için mi yoksa bencil bir amaçla mı yapıldığını belirlemek kolaydır. Böylece elimizde sadece gerçekten zor olan son durum kalır; bu durum, belirli bir eylemi gerçekleştirmek için doğrudan bir eğilim hissettiğimiz ve bu eğilimin de göreve uygun olduğu durumdur. Örneğin birinin kendi hayatını koruması bir görevdir ama herkes kendi hayatını korumak için doğrudan bir eğilime sahiptir; birçok insanın bu amaç için gösterdikleri kaygı dolu ilginin içsel bir değeri yoktur; eylemlerinin sebebi olan düsturlar da ahlaki bir öneme sahip değildir. Hayatlarını görevlerine uygun biçimde korurlar, görev yüzünden değil. Ama ümitsiz acılar ve sıkıntılar yüzünden tüm yaşama arzusunu kaybetmiş birini düşünelim; bu yıkılmış adamın ölümü bir kurtuluş gibi düşündüğünü ama sadece bir görev hissi yüzünden hayatınızı uzatmak için gerekli önlemleri aldığını hayal edelim; bu durumda onun düsturunun özgün bir ahlaki önemi vardır.

Ama, ikinci olarak, görev yüzünden gerçekleştirilmiş bir eylem ahlaki değerini gerçekleştirmeye çalıştığı amacından değil, onu belirleyen düsturdan alır. Bu yüzden, niyetin harekete geçmesine neden olan prensip tüm duyusal arzulardan bağımsız ise, eylem amacını gerçekleştirse de, gerçekleştirmese de aynı ahlaki değere sahiptir. Yukarıda söylediğimiz şey, hedeflenen amacın veya diğer bir deyişle, niyetin amacı veya güdüsü haline getirilen ve bir eylemden kaynaklanan sonuçların eyleme koşulsuz ve ahlaki bir değer sağladığını açık hale getirir. Bu durumda, eğer bir eylemin ahlaki değeri, belirli bir amacın yerine getirilmesine yönelik niyetin kendinde mevcut değilse nerede aranmalıdır? Ahlaki değer ancak, eylem sayesinde amaca ulaşılmış olsa da, olmasa da niyetin prensibindedir. Çünkü niyet, şekilsel olan *a priori* prensip ile *a posteriori* olan maddi güdü arasındaki yol ayrımında durmaktadır.⁴ Burada durduğuna göre niyetin bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir ve görev yüzünden yapılan hiçbir eylem maddi bir prensiple belirlenemeyeceğine göre, sadece iradenin şekilsel prensibiyle belirlenebilir.

Az önce ortaya konan iki önermeyi bir üçüncüsü takip eder: Görev, yasa olan saygıdan dolayı gerçekleştirilmesi gereken bir sorumluluktur. Ey-

4 Kant burada bir eylemin yürütülmesinden önce verilen hüküm (*a priori*) ile olaydan sonra sonuçların hesaplanmasını (*a posteriori*) ayırıyor. Bu haliyle *a priori* verili olan bilgi, *a posteriori* deneyimle, sonradan kazanılan bilgi oluyor. (y.n.)

lemimi takip etmesini beklediğim amaca yönelik doğal bir eğilimim olabilir ama niyetimin spontane bir faaliyeti olmayan, sadece bir etkisi olan bir şeye asla saygı duymam; ayrıca ister benim, isterse başkasının doğal eğilimi olsun, herhangi bir doğal eğilime de saygı duymam. Kendi eğilimimse bunu onaylayabilmem için başka birisi tarafından ifade edilmesi gerekir; bu durumda onu kendi çıkarlarıma faydalı olarak görebilirim, hatta bazı belirli hallerde sevdiğimi bile söyleyebilirim. Ancak saygı duyabileceğim veya bana eyleme geçme sorumluluğunu yükleyebilecek tek şey, bir sonuç olarak değil, bir prensip olarak niyetime bağlı olan yasadır: Doğal eğilimlere bağlı olmayan, aksine, onlara hükmeden veya en azından eylemlerimin yolunu çizerken beni etkilemelerini engelleyen işte bu prensiptir. Şimdi, tamamen görev yüzünden gerçekleştirilen bir eylem, doğal eğilimlerin ve bununla birlikte iradenin tüm amaçlarının etkisini tamamen ortadan kaldırır, niyeti objektif olarak belirlemek için yasadan başka hiçbir şey kalmamıştır ve eylemin prensibini subjektif olarak belirlemek için de sadece yasaya duyulan saf saygı vardır. Tüm doğal eğilimleri bile feda ederek ahlak yasasına itaat etmek düsturu buradan çıkmıştır.

Ahlaki iyilik olarak adlandırdığımız yüce iyilik ancak, niyeti belirleyen ama sonuçları belirlemeyen kendindeki yasa fikri olabilir. Sadece rasyonel bir varlık böylesi bir fikre sahip olabilir ve bir yasa fikrinden yola çıkarak hareket eden kişi, eylemleri beklediği sonuçları getirirse de, getirmese de ahlaki açıdan zaten iyidir.

Sonuçları ne olursa olsun, fikrinin niyeti belirlemesi gereken ve bu yüzden kendinde mutlak iyi ve niteliksiz olarak adlandırılacak yasanın doğası ne olmalıdır? Niyetin, belirli bir yasaya uyulması sonucunda elde edilmesi beklenen sonuçlara yönelik bir arzu ile eyleme geçmemesi gerektiğinden, niyet ile ilgili elimizde kalan tek prensip, eylemlerin evrensel yasaya uygun olmasıdır. Her durumda, aynı zamanda düsturumun evrensel yasaya dönüşmesine niyetliymiş ve aynı zamanda bunu yapabilirmiş gibi davranmam gerekir. Yasaya saf ve basitçe uygun olmak bu demektir; ayrıca görev fikrinin boş ve asılsız olarak görülmesini istemiyorsak niyeti belirleyen prensip budur ve bu olmalıdır. Aslında davranışlar üzerine yerleştirmeye çalıştığımız yargılar bu prensibe mükemmel uyar ve yargılarımızı belirlerken bunu sürekli göz önünde tutmamız gerekir.

Örneğin ben şartların baskısıyla, tutmaya eğilimli olmadığım bir söz verebilir miyim? Burada sorun yalan yere yemin etmenin basiretli bir davranış olup olmadığı değil, ahlaki olarak doğru olup olmadığıdır. Bu soruyu kısa ve kesin bir şekilde cevaplamamı mümkün kılmak için en iyi yol, yalan yere yemin etmenin getireceği utançtan kendimi kurtarmaya ilişkin düsturun,

hem başkaları hem de benim için geçerli evrensel bir yasanın gücüne sahip olmasının beni tatmin edip etmeyeceğini kendime sormamdır. O anda fark ederim ki, yalan söylemeye niyetim vardır ama yalan söylemenin evrensel bir yasa olması niyetine sahip değilim. Yalan söylemek evrensel olsaydı, doğru konuşmak gerekirse, söz vermek diye bir şey olmazdı. Belirsiz bir gelecekte bir şey yapmaya niyetli olduğumu söyleyebilirim ama kimse bana inanmayacaktır veya bir an sözüme inandıysa, beni kendi silahımla vururdu. Bu yüzden böylesi bir düsturun evrensel bir yasa olarak kabul edildiği anda kendi kendisini yok edeceği ispatlanmış olur.

Bu nedenle, görev, ahlak yasasına duyulan saf bir saygı yüzünden hareket etme sorumluluğudur. Bu güdü diğerlerinin hepsinden üstündür, çünkü kendinde iyi olan bir iradenin koşuludur ve başka hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak bir değere sahiptir.

* *Kant'ın Felsefesi*, çeviren ve editör John Watson, New York, Macmillan Company, 1891, s.225-232.